

31. Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 26 травня.

32. Наш шлях (Кам'янець-Подільський). – 1920. – 27 травня.

Summary

The article is analyzed attitudes to idea of convocation Ukrainian Parliament in 1919-1920 by main ukrainian political parties in the period of Durektoria UNR. The author shows mail political reasons, which had an influence on party's position in this issue.

О. В. Трачук

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ ЩОДО ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ УНР У ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ

В історії створення та діяльності Директорії УНР особливе місце займає Українська соціал-демократична робітничка партія. Один із її лідерів – В. Винниченко – став основним ініціатором та організатором загального повстання проти гетьмана, першим очолив Директорію. Згодом, його однопартієць С. Петлюра зайняв посаду Голови Директорії. Члени партії складали основу більшості урядів Директорії, з шести прем'єр-міністрів – три були еседеками: В. Чехівський, Б. Мартос, І. Мазепа. УСДРП можна цілком вважати урядовою партією доби Директорії, бо займаючи часто пріоритетне положення в урядах, саме вона формувала основні напрями урядового курсу. З огляду на це, аналіз позиції партії щодо державного устрою УНР є актуальним.

Перебравши владу в свої руки, лідери Директорії повинні були розробити та втілити в життя певну модель державного устрою. Однак проблема полягала в тому, що кожна партія мала власну позицію з даного питання. Спільним було тільки одне, що й було реалізовано – скасування Української Держави та проголошення відновлення Української Народної Республіки. Що торкається форм організації влади в УНР, то існувало два підходи – скликання парламенту та створення рад робітничих, селянських і солдатських депутатів. Навколо цих двох форм організації влади точилися дискусії між партіями та всередині окремих партій.

В УСДРП не існувало єдиної позиції з даного питання – в партії були прибічники як першої, так і другої моделі. Загалом партія підтримала ідею скликання Трудового Конгресу, разом із тим у резолюції ЦК УСДРП “В справі організації влади” від 24 грудня 1918 р. проголошувалося право вільного існування органів трудових мас, в тому числі робітничих і селянських рад як органів об'єднаної революційної демократії [1]. Наявність такого положення в резолюції свідчила про те, що в партії були прихильники радянської влади.

Лідери партії вважали, що розбіжності потрібно було ліквідувати на черговому VI партійному з'їзді. Перед з'їздом значна частина членів партії стояла на позиції парламентської демократії, тому вони цілком підтримали ідею Трудового Конгресу. Протилежну позицію займали члени лівої фракції незалежних, що оформилася наприкінці 1918 р., найактивнішими з них були А. Пісоцький (Річицький), М. Авдієнко, А. Драгомирецький, М. Ткаченко, Ю. Мазуренко, З. Висоцький та ін. Фракція мала певну частину прихильників у ЦК та більшість у Київській організації [2]. Авторитетний лідер партії В. Винниченко хитався між парламентаризмом і радянством, що й стало причиною висунення ним “трудового принципу” на грудневій Вінницькій міжпартійній нараді [3, с.110].

Проти радянської форми влади виступав С. Петлюра. Активну протирадянську позицію займала група катеринославської організації УСДРП під проводом І. Мазепа, І. Романченка і П. Феденка. Вони разом із М. Поршем розробили спільний проект політичної резолюції, який і був згодом прийнятий більшістю з'їзду. Але переконати в цьому провідників незалежних не вдалося – А. Пісоцький, М. Авдієнко і А. Драгомирецький залишилися непохитно на радянській платформі [4, с.77].

Партійний з'їзд пройшов у Києві 10-13 січня 1919 р. У ньому взяло участь 35 делегатів з правом вирішального голосу і 26 з правом дорадчого голосу, які репрезентували біля 2 тисяч членів партії [5]. На ньому розгорнулася гостра дискусія щодо питання організації влади.

Основну доповідь по сучасному моменту від ЦК прочитав А. Пісоцький, який стояв на радянській платформі. Таким чином прихильники рад сподівалися схилити на свій бік решту делегатів з'їзду. Доповідач назвав ради робітничих і селянських депутатів “органами щиронародної влади”. Він доводив, що вся Європа “переживає епоху соціалістичної революції”, а українська революція є однією з її фаз в національних формах. Тому пропонувалося “зійти з етапу” – влада Трудовому Конгресу та перейти до радянської форми влади [6].

А. Пісоцького підтримали у своїх виступах Ю. Мазуренко, М. Авдієнко, М. Ткаченко, А. Драгомирецький та інші незалежні. Вони переконували присутніх, що “роля класу буржуазії

скінчена” і “формам державного правління її кінець”, а тому “тільки форми правління пролетаріату з найбільшнім селянством є досконалі форми правління”. Тобто фактично ліва фракція на той момент вже поділяла основний більшовицький постулат диктатури пролетаріату з біднішим селянством. Щодо зовнішньополітичної орієнтації незалежні зазначали: “Наш шлях один: в’язати зносини із соціалістичними республіками Європи, бити Дон, Краснова, вимагати невтручання Антанти” [6].

Проти незалежних виступили делегація із Катеринослава під проводом І. Мазепи та представники з Києва, Полтави та ін. Незалежні сподівалися, що їх підтримає В. Винниченко, який певною мірою симпатизував ідеї рад. Однак, його промова була спрямована проти диктатури пролетаріату. Він висловив побоювання, що в разі захоплення влади в руках більшовицькими елементами з проросійськими настроями під загрозою опиняться національні здобутки української революції [7].

Проти тези В. Винниченка виступив голова Ради Міністрів В. Чехівський. Він доводив, що Ради і більшовизм це різні речі, а тому, відкинувши насильницьку практику більшовизму, можна і треба було прийняти радянську систему організації влади. На його думку, в умовах революції Україні не потрібен був парламент, обраний на підставі загального виборчого права, бо це йшло тільки на користь буржуазії. Україні потрібні були ради у “їх чистому, неопоганеному виді, советів без терору і насильства” [8].

Кожна група делегатів запропонувала власні проекти резолюцій, які відстоювали протилежні платформи. Незалежні у своїй резолюції зазначали, що основними завданнями часу було перетворення УНР у суверенну самостійну і незалежну Українську Соціалістичну Республіку та організація влади на принципах диктатури міського і сільського пролетаріату і неможливого трудового селянства, згуртованого в робітничо-селянські ради з цілковитим усуненням від влади буржуазії, поміщиків і заможного селянства, а також розвиток народного господарства України на соціалістичних засадах.

Діючий уряд резолюція визначала як тимчасовий до організації влади Всеукраїнським Конгресом Робітничо-Селянських Рад. Його реорганізація мала відбутися на основі представництва революційних українських партій, які стояли на ґрунті самостійності і незалежності Української Соціалістичної Республіки та влади робітничо-селянських рад. У міжнародній політиці уряд повинен був порозумітися з Радянською Росією на підставі обопільного признання суверенності обох республік, невтручання у внутрішні справи та негайного виводу російських військ з території України та домагатися від Антанти невтручання у внутрішні справи України та виводу її військ з території Української Республіки (включаючи Крим), а в разі відмови – організувати активну оборону країни [6].

Абсолютно протилежні позиції відстоювала резолюція правих. Її автори вважали, що революція в Україні була лише на початковій стадії соціалістичної революції, а тому вона мала забезпечувати розвиток демократичних сил на місцях і в центрі. З огляду на це, резолюція виступала за скликання в найближчому часі всенародного демократичного парламенту на основі загального виборчого права. У документі доводилося, що на поточний момент необхідно негайно скликати Всеукраїнський Трудовий Конгрес з представників робітників і селян як тимчасовий законодавчий орган. До скликання Трудового Конгресу вся влада повинна була належати Директорії, діяльність якою мала спрямовуватися на закріплення здобутків революції та проведення ряду реформ “в напрямку початкової стадії соціалістичної перебудови” [9].

Під час голосування більшість делегатів з’їзду (24 голосів) висловилися за резолюцію правих. Не отримавши підтримки, незалежні у складі 15 осіб залишили засідання з’їзду, мотивуючи свій вихід різницею у поглядах на форму влади. Вони проголосили себе окремою фракцією, але без організаційного виходу з партії [6]. Після того, як члени фракції залишили залу засідань, інша частина делегатів з’їзду остаточно ухвалила резолюцію по сучасному моменту, ініційовану катеринославською делегацією [9].

В останній день з’їзду фракція незалежних провела окрему нараду, де була ухвалена політична платформа на основі резолюції, яка не пройшла на VI Конгресі. На цьому ж зібранні члени фракції обрали свій керівний орган – Організаційний Комітет у складі 5 осіб, який 13 січня прийняв Декларацію фракції УСДРП (нез.) та рішення про видання власного друкованого органу – “Червоного прапора”. Газета почала виходити з 22 січня 1919 р. під редакцією М. Авдієнка [10]. Створення власного керівного органу та газети фактично означало розкол партії, хоча формально фракція незалежних і не заявила про свій вихід із партії. Основною причиною розколу стали різні позиції двох партійних течій щодо моделі національно-державного устрою УНР.

Підтвердженням цього є ухвалена 13 січня 1919 р. Декларація УСДРП (нез.), де роз’яснювалися основні відмінності між обома течіями в УСДРП. У документі підкреслювалося, що фракція різко розходила з офіційною партією в формах влади, здатних для проведення соціалістичної революції. Єдиною можливою формою влади в момент соціалістичної революції

фракція незалежних вважала Ради робітничих і селянських депутатів. Позиція офіційної партії з цього приводу називалася “плутаниною”, яка допускала як можливі форми влади в центрі – і трудовий конгрес, і парламент, а на місцях – і органи самоврядування, і комісарів, і трудові ради. Критикувалася й тактика офіційної УСДРП, яка, на думку незалежних, руйнувала ті органи, на які в їхньому розумінні, тільки й можна було опертися в момент соціалістичної революції, тобто Ради. Участь партії в уряді вважалася недоцільною, бо він трактувався як буржуазно-військова диктатура. Фракція наполягала на тому, що за умов неможливості змінити напрям урядової політики, партія повинна була одкликати своїх представників із уряду і стати на шлях боротьби “за справжню народну владу, за владу робітничо-селянських рад” [10].

Потреба створення рад пояснювалася тим, що парламентаризм не міг дати сильної організованої влади, яка розглядалася як запорука соціалістичної революції. На думку УСДРП (нез.), демократизм неминуче перетворився би в Україні в диктатуру середніх класів, які не вважалися чинниками соціалістичної революції. В їхньому розумінні соціалістична революція вимагала централізованої влади як в центрі, так і на місцях, але влади на основі активної участі в ній основної маси працюючих. Представники фракції думали, що за умов парламентарного устрою народні маси були б відкинуті від державної творчості [10].

Перед відкриттям Трудового Конгресу обидві фракції на сторінках своїх газет популяризували свої підходи щодо можливих форм організації влади УНР. Офіційна УСДРП, на противагу незалежним, доводила, що український пролетаріат може розвиватися тільки в формі демократичної республіки [9]. Аргументувалося це тим, що питання диктатури пролетаріату не може бути питанням тільки пролетаріату однієї країни, а є питанням інтернаціонального пролетаріату, пролетаріату всього капіталістичного світу. Тому неможливо було розглядати питання диктатури пролетаріату в Україні, не розглядаючи одночасно такої можливості в цілому світі. А тогочасна міжнародна ситуація, на думку офіційних есдеків, свідчила, що встановлення такої диктатури в більшості капіталістичних держав неможлива, бо світова війна викликала кризу імперіалістичного ладу лише в країнах переможених, тоді як у країнах-переможцях, навпаки, посилила його [11].

Внутріпартійне протистояння продовжилось й під час Трудового Конгресу. УСДРП (нез.) разом із боротьбистами виступили на Конгресі за негайне запровадження радянської системи влади. Вони вважали, що Трудовий Конгрес, отримавши всю повноту влади від Директорії, повинен був передати її “єдино правдивому представництву сили й волі селянства й робітництва – радам робітничих і селянських депутатів” [2]. Вони пропонували Трудовому Конгресу скласти тимчасовий робітничо-селянський уряд з представників партій, які стояли на ґрунті влади рад, доручити йому на основі виробленої Конгресом інструкції передати владу робітничо-селянським радам, а також скликати Конгрес рад, який вже і повинен був утворити “нормальний” лад Української Соціалістичної Республіки Рад і організувати постійний уряд [2].

Інша частина УСДРП пропонувала дотримуватися парламентських принципів організації влади, що обґрунтовувалося у запропонованій ними резолюції. Завдяки активній діяльності катеринославських соціал-демократів та делегатів від Західної України вдалося згуртувати на базі декларації УСДРП значну більшість депутатів, включаючи есефів, соціалістів-самостійників, а також частину фракції УПСР (ц.т.) і делегатів Селянської Спілки. Представники цих фракцій після деяких поправок і доповнень склали спільний заключний документ. 28 січня на останньому засіданні Трудового Конгресу на основі цього документу було ухвалено “Закон про форму влади на Україні”, який називали ще Тимчасовою конституцією УНР. Таким чином, фактично позиція офіційної УСДРП стала основоположною під час визначення головних засад державного будівництва УНР.

УСДРП (нез.) у складі блоку лівих фракцій виступила з окремою заявою, в якій не погоджувалися з фракціями більшості Конгресу. Заява закінчувалася такими словами: “Виконуючи накази своїх виборців, зазначені вище фракції залишають Конгрес і складають з себе всяку відповідальність за постанови Конгресу та за їх наслідки” [12]. Зачитавши заяву, блок лівих партій залишив засідання Конгресу. Подальші події призвели до остаточного організаційного розколу двох фракцій партії. УСДРП (нез.) стала в опозицію щодо Директорії, що автоматично означало й опозицію щодо офіційної УСДРП, яка її підтримувала.

По закінченню Трудового Конгресу офіційна УСДРП підтримувала так званий “трудовий принцип” організації влади, який намагався об’єднати парламентаризм і радянство. Уряди В. Чехівського та Б. Мартоса намагалися реалізовувати його в житті через створення трудових рад. Однак у реальності цей принцип так і не був запроваджений. Тому, більшість УСДРП влітку 1919 р. почала знову повертатися на позиції парламентаризму. Проти такої позиції виступала УПСР, яка разом із есдеками становила основу уряду Б. Мартоса.

Всередині літа 1919 р. партійна преса есдеків розпочала критику “трудового принципу”, називаючи цей принцип ідейною плутаниною, в яку потрапили його засновники, тобто есери. Більшість статей відкрито закликали стати на принцип загального виборчого права [13]. Така позиція УСДРП підтримувалася іншими партіями, які стояли в опозиції до Директорії – УПСФ, УПСР, УНРП та ін.

Відчуваючи підтримку з боку інших українських політичних партій, есдеки почали наполягати на заміні “трудового принципу” парламентаризмом. Спочатку УПСР була категорично проти. 6 серпня соціал-демократи поставили есерам ультиматум, який передбачав визнання урядом принципу широкої демократії як основи державної діяльності коаліційного кабінету. За демократичним принципом, мали вибиратися центральний представницький орган і Народні ради на місцях.

11 серпня ЦК УСДРП черговий раз звернувся до ЦК УПСР із категоричною заявою: “З огляду на відповідальний момент, коли сучасне загальне положення – як внутрішнє так і зовнішнє вимагає, щоби Правительство стало на шлях виразної демократичної політики, Центр. Комітет Укр. Соц.-Дем. Роб. Партії вимагає від Центрального Комітету УПСР обов'язати соц.-революціонерів, членів Кабінету, взяти позитивну участь в ухвалі кабінетом не пізніше 12 серпня відозви про загальне виборче право, проект якої сьогодні посилається до ЦК УПСР додатково.

Центральний Комітет УСДРП цим зазначає, що коли б міністри, члени партії соц.-рев., відмовилися прийняти комунікат про загальне виборче право, то Центр. Комітет УСДРП в такому разі доручає міністрам членам партії соц.-демократів самим прийняти ту відозву, беручи таким чином на себе відповідальність за наслідки цього акту” [14, с.154-155]. Під таким тиском есери 12 серпня змушені були погодитися на пропозиції соціал-демократів.

Скориставшись поступкою есерів, УСДРП ініціювала прийняття Радою народних міністрів 12 серпня 1919 р. Декларації, в якій уряд заявив, що готує проект закону про вибори в парламент з правами Установчих зборів і про реформування органів місцевого управління на основі всенародного виборчого права [15]. Таким чином, позиція УСДРП знову черговий раз стала вирішальною при визначенні урядового курсу Директорії УНР. Але складна зовнішня та внутрішня ситуація УНР не дозволила втілити ці задуми партії в життя. Проголошення скликання парламенту так і залишилося тільки на папері.

Підводячи підсумок аналізу позиції УСДРП щодо державного устрою УНР у період Директорії, слід зазначити, що ця позиція не була однаковою протягом усього даного часу. Всередині партії не існувало єдності щодо визначення форми організації влади. З цієї причини УСДРП розкололася на дві партії – УСДРП та УСДРП (нез.). Зразу після приходу до влади Директорії офіційна УСДРП, принципово підтримуючи засади парламентаризму, погодилася на визнання “трудового принципу”, але поступово під тиском різноманітних обставин повернулася знову до ідеї скликання парламенту на основі загального виборчого права.

Джерела та література

1. Робітнича газета (Київ). – 1918. – 27 грудня.
2. Червоний прапор (Київ). – 1919. – 26 січня.
3. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: У 7 тт. – Скрентон, 1962.
4. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921: В 3-х тт. – Прага, 1942. – Ч. 1.
5. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 11 січня.
6. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 14 січня.
7. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 16 січня.
8. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 18 січня.
9. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 21 січня.
10. Червоний прапор (Київ). – 1919. – 22 січня.
11. Робітнича газета (Київ). – 1919. – 22 січня.
12. Червоний прапор (Київ). – 1919. – 30 січня.
13. Визволення (Кам'янець-Подільський). – 1919. – 8 серпня.
14. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції: В 4-х тт. – Прага, 1921. – Т. 4.
15. Вісник УНР. – 1919. – 16 серпня.

Summary

The article is analyzed Ukrainian Social Democratic Labour party's position about regime of Ukrainian Republic in the period of Durektoria UNR. The author shows evolution in party's views of this from recognition “labor principle” of organization to parliamentarism.

О. В. Добржанський

УКРАЇНЬСЬКА ВЛАДА НА БУКОВИНІ В ЛИСТОПАДІ 1918 Р.: ВСТАНОВЛЕННЯ, ФУНКЦІОНУВАННЯ, ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ

Дев'яності роковини листопадових 1918 р. подій на Буковині змушують вкотре повертатись до їх осмислення, оцінки, визначення значущості. Адже чимало з того, що відбулось, так і не